

פדגוגיה אמינה, לא מבחני סרק

עמי שטייניץ

פורסם באתר העוקץ, 6.11.2013 ונערך לקראת הפרסום באתר.

המתאם בין הישגים גבוהים בבחינות המיצ"ב לפרופיל כלכלי-חברתי אמיד של בית הספר מעיד כי רק חלק קטן מהתלמידים זוכה להצליח על בסיס הזדמנות שווה. מבחני המיצ"ב של שנת תשע"ג נערכו לפני ההחלטה שקיבל שר החינוך הנכנס שי פירון להקפיא את המבחנים. תוצאות המבחנים שפורסמו שלשום מעידות, פעם נוספת, על גידול בפערים החברתיים. התוצאות הללו ונייר עמדה מטעם מכון ואן ליר לפיו, בתי הספר מציפים את התלמידים במידע לא רלוונטי, מתכחשים למצוקותיהם ומלמדים לשם מבחנים בלבד, מחייבים הרהור מחודש אודות תרבות החינוך הממלכתי.

לאורך שנים מביעים הורים ותלמידים אי אמון במערכת החינוך על ידי מימון ניכר ויקר של חינוך אפור באמצעות שיעורים פרטיים. מחירם ננקב לא רק בזמן ובממון אלא כגורם משפיע על פערים ושסעים חברתיים מעמיקים. החלטת בג"ץ לפרסם בציבור את תוצאות מבחני המיצ"ב והקפאתם על ידי משרד החינוך בעקבות כך תרמו בשלושה מובנים לאיכות החיים האזרחיים: חופש הציבור לדעת, זכות ההורים להעריך את הישגי בית הספר וחילוץ הילדים מפדגוגיה של שינון ובקרה. למרות זאת, התנהלות משרד החינוך במהלך הדיון המשפטי ואחריו חשפה מציאות פדגוגית עגומה בה הקברניטים הפוליטיים והמקצועיים של המשרד תולים בהורים ובסגל ההוראה את כישלון מבחני המיצ"ב.

המאבק המשפטי נגד מבחני המיצ"ב החל בפנייה של ארגון הלה למשרד החינוך ב-2006 לפרסם את תוצאות המבחנים על פי חתך בית ספרי. על עריכת מבחני המיצ"ב הוחלט בעקבות מסקנות ועדת דברת. בתי ספר מבוססים התגאו בתוצאות המיצ"ב ודיווחו עליהם להורים, בעוד שבבתי ספר בעלי הישגים נמוכים ההורים לא הצליחו לקבל כל מידע שיאפשר להם להעריך את מצבם. מדיניות אי-הגילוי של משרד החינוך יושמה באופן סלקטיבי שאפשר

להורים חזקים נגישות למידע ולאחרים לא. חשיבות הפרסום בחתכים בית ספריים נבעה משני גורמים: התפתחות בעייתית של אופן קיום הבחינות וחופש מידע לציבור אודות הנתונים שהמבחנים מגלים. שעות רבות הוקדשו להכנה מראש למבחנים, תלמידים חלשים התבקשו להישאר ביום המבחן בבית כדי שלא יקלקלו את הממוצע הבית ספרי. הפניה למשרד החינוך נועדה לחשוף את הבעיות הללו ואת הכשל הפדגוגי של מדידה מבוססת מבחנים.

משרד החינוך לא הגיב לפניות ארגון הלה בעניין. לכן, ב-2008 הצטרפנו לעתירה של התנועה לחופש המידע, שנדונה בבית משפט מנהלי. בתגובה לעתירה הודיע משרד החינוך שהקים ועדה לבדיקת הכשלים. דיוני הוועדה התארכו ונמשכו כשנה וחצי. בין מסקנותיה קבעה הוועדה כי פרסום תוצאות מבחני המיצ"ב בציבור יזיק מפני שיביא לנטישה של תלמידים חזקים את בתי הספר החלשים. פסק הדין של בית המשפט המנהלי קיבל עמדה זו שמתמיעה הנחה כי ההורים אינם יודעים מה מתרחש בבית הספר ופרסום תוצאות מבחני המיצ"ב במסגרת זכות הציבור לדעת, יניע את פעולתם. ב-2012 הוגש ערעור על פסק הדין לבית המשפט העליון כדי למנוע מצב בו ילדים נבחנים משרתים מדידה והערכה שציבור ההורים אינו שותף לתוצאותיה.

נציגי משרד החינוך טענו בבית המשפט, כי "קיימות תופעות שליליות של פגיעה בטוהר הבחינות כתוצאה מרצון צוות בתי הספר להעלות את ממוצע ההישגים הבית-ספרי, אך היקפן שולי" אולם, היקף התופעות יגדל אם יובאו הציונים לידיעת ההורים. בית המשפט העליון דחה את היחס של משרד החינוך להורים ולסגל ההוראה. החשש, קבעו השופטים, שחוסר מקצועיות ההורים בתחום החינוך תוביל אותם להקנות משקל יתר למבחני המיצ"ב אינה בתחום אחריות המשרד ואל לו "לסמוך על ההנחה בדבר 'חוסר מקצועיותם של ההורים'. גם הדל שבהורים, מבחינה 'מקצועית', יודע מהי טובת ילדו." דברי השופטים כיוונו היטב לדעת הורים פעילי הלה לשוויון בחינוך.

בג"ץ הורה לפרסם את תוצאות מבחני המיצ"ב ברמת בית הספר ובעקבות כך הודיע משרד החינוך על השהיית מבחני המיצ"ב. בהודעתו המשיך המשרד להפנות אצבע כלפי ההורים ובתי הספר: "התקיימו הכנות ממוקדות של בתי ספר לקראת המיצ"ב על חשבון שעות הלימודים השוטפות, נוצרה תופעה שלילית של רכישת חוברות הכנה למיצ"ב והכנת הילדים במהלך החופשות למבחן, ונוצרו השוואות לא הוגנות ולא נכונות בין בתי הספר. נוצרה אווירה של תרבות קלוקלת." עם השהיית המבחנים אמרה מנכ"לית המשרד דאז, דלית שטאובר: "אנחנו משוכנעים שמדידה והערכה הם כלים חיוניים מאוד למערכת ואנחנו רוצים לייצר איזון נכון בין הערכה פנימית להערכה חיצונית. אנחנו גם מאוד מאמינים בשקיפות, אבל לא בפרסום נתונים ברמה בית ספרית. העמדה הזאת היא העמדה החינוכית והמקצועית העקבית של משרד החינוך [...] ומי שהכריע על פרסום זה היה בית משפט." למרות תפקידה הציבורי והחינוכי הסתייגה המנכ"ל בפרהסיה מהחלטת בית המשפט הגבוה לצדק, תמכה במדידות של הילדים ובחיסיון מפני ההורים. במקום לקדם פדגוגיה שמשלבת את ההורים, סגל ההוראה והילדים, משקיעים במשרד שוב ושוב במבחנים ותפוקות שפוגעים בלימודים הסדירים, נערכים על גב הילדים, דוחקים את קהילת בית הספר לתרבות קלוקלת ומעמיקים פערים באמצעות חינוך אפור במימון הורים מבוססים.

שר החינוך לשעבר, גדעון סער, נזעק לשמע השהיית המבחנים והציג משנה סדורה של חוסר אמון ציבורי: "אני לא מאמין שאפשר בחיים [...] לנהל מערכות [...] בלי מדידה [...] לא ניתן להגיע להישגים בלי בסיס נתונים שנמדד על פי סטנדרטים אחידים." בתי הספר, כישורי המורות והמורים, השאיפה להשכלה של הורים ותלמידים אינם אמינים בעיני השר. "מי מאתנו אהב מבחנים, זה יהיה נוח למורים ולמנהלים, לא תהיה בחינה של השינויים בהישגים הלימודיים [...] החוויות בתקופת הנעורים הן ברובן לא בבית הספר, לא באים לבית הספר כדי לבלות וחינוך זה עבודה קשה." סער נזקק למורים כמכונת שינון. כמנהיג הוא משווק דאגה למדינה, ממשטר את ילדיה ומחנכיה לכלכלת מדידה, מורא וצייתנות, וזוקף לעצמו הצלחה בחסות תשלומי הורים לחינוך האפור. מפעל ההזעה של סער משנע ילדים

מכיתות ב' ואילך על פסי סטנדרטים ללא מקום לסקרנות, לחקר, לתהליכים, ליצירה, לאמון, לחוויה.

אף אחד מהאחראים הישירים לא דן בקלקולים מנקודת המבט של התרבות הפדגוגית. הבעת אמון אינה אמירה בעלמא. המתאם הגבוה בין הישגים בבחינות המיצ"ב לפרופיל הכלכלי-חברתי האמיד של בית הספר והיישוב בו הוא נמצא, מעיד שרק חלק קטן מהתלמידים זוכה להזדמנות להצליח. אמון משמעו לימוד שמצמצם פערים, שמעניק שוויון הזדמנויות לדל שבתלמידים. אמון פירושו לימוד בעל ערך לילדים, למשפחה, לקהילה ולסביבה. אמון הוא יום לימודים ארוך, קבוצות לימוד קטנות ותשומת לב אישית, מורות ומורים יצירתיים מתוגמלים בעלי הכשרה פדגוגית גבוהה, מעבדות, סדנאות, ייצוג תרבותי נאות וחילופי ידע עם בתי ספר אחרים.

אמון כרוך בהשקעה רצינית ואינו נרכש באמצעות מבחני סטנדרט זולים שנערכים בכיתות הצפופות ביותר מבין מדינות ה-OECD. ישראל היא אחת המדינות הבודדות בהן ההוצאות לחינוך לא הותאמו לגידול במספר התלמידים וירדו בעשור המיצבי"ם מאז ועדת דברת. בשנת 2010 כ-77.6% של ההוצאה הלאומית הכוללת לחינוך הייתה ציבורית, כ-15.4% מההוצאה מומנה על ידי ההורים וכ-7% על ידי גופים פרטיים. שיעור ההוצאה הציבורית במדינות ה-OECD גבוה יותר ועומד על 83.6%. לפי דו"ח ה-OECD ל-2009-2000 ההוצאות לחינוך בבתי הספר עלו בישראל ב-21% לעומת עלייה ב-27% בממוצע במדינות אלה. ההוצאה לחינוך לתלמיד גדלה בשנים 2009-2000 ב-24 מדינות בלפחות 16%. באוסטרליה הגידול עמד על 38%, בקוריאה 68%, ובאירלנד 60%. ההשקעה לתלמיד בישראל עלתה ב-9% בלבד וההוצאה המצטברת לחינוך מגיל 6 – 15 עמדה על 54,580 דולר, לעומת 85,059 בממוצע באיחוד האירופי. לא נדרשת רשות ארצית למדידה ולהערכה בחינוך כדי להבין מי באוכלוסייה תורם להשקעה הפרטית בחינוך ילדיו, מי נפגע מההוצאה הציבורית הנמוכה ומדוע צצים שדים עדתיים. מוטב שנבחרי ומשרתי ציבור ישקיעו את מאודם בפדגוגיה אמינה ולא במבחני סרק שתוצאתם כבר ידועה מנתוני מכוני מחקר

אקדמיים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מבקר המדינה, הכנסת, התקשורת, ארגונים חברתיים, עתירות, בתי הספר ומשרד החינוך עצמו.

פסי שלברג, ממעצבי מדיניות החינוך המצליחה של פינלנד, מדגיש שרמת החינוך נובעת מאמון בין בית הספר לקהילה ובלעדיו נפגמת תחושת האחריות של היחיד. תמיכה, טיפוח ולכידות הם גרעין אמון שהמשפחה והקהילה חולקים עם ההוראה. אמון משפיע על הילדים להשקיע בלימודים ולקבוע לעצמם רף גבוה של ציפיות והתנהגות. ילדים זקוקים לחוויה ברורה של התפתחות אישית וחברתית, ללימוד שמקדם אותם וזוכה להערכת משפחתם וקהילתם. ערבות הדדית ניצבת בבסיס העשייה החינוכית ומדידה חיצונית מסמנת את הפרתה. בפינלנד אין מבחנים ברמה לאומית עד לבחינות הבגרות ואין תשלומי הורים. החינוך הפיני מושתת על שוויון ואמון ונחשב כהשקעה ולא כנטל. ההשקעה הפרטית לחינוך בפינלנד היא 2.4%, עדות לאמון הבסיסי שרוחשים כלל ההורים לפדגוגיה הממלכתית. "השכלה בכלל והשכלה גבוהה בפרט היא המפתח לפרוץ את מעגל העוני", כתבה תקוה לוי, מנהלת ארגון הלה. "במציאות שלנו סיכויי של ילד להגיע לאוניברסיטה נקבעים בבית הספר היסודי."